

Галина САГАН,

професорка кафедри всесвітньої історії
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка,
докторка історичних наук, доцентка,
Київ, Україна

Galyna SAGAN,

Professor of the Department of World History,
Faculty of Social Sciences and Humanities,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Doctor of History, Professor,
Kyiv, Ukraine

e-mail: h.sahan@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8301-849X>

Святослав РУБЛИК,

магістр Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

Sviatoslav RUBLIK,

Graduate student of the Faculty
of Social Sciences and Humanities,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

e-mail: svrublyk.iff21@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7935-5626>

Діяльність Українського культурно-просвітнього товариства «Кобзар» (м. Загреб) з організації діаспорного життя в Хорватії

У статті досліджується громадське життя українців Загреба (Хорватія) на прикладі діяльності Загребського культурно-просвітнього товариства «Кобзар», яке вже впродовж 50 років є основним центром організації діаспорних заходів у столиці Хорватії та поза її межами. До аналізу долучено низку матеріалів з власного архіву Славка Бурди, нинішнього голови Товариства, та інтерв'ю з ним. Проведене дослідження засвідчує вагомий роль «Кобзаря» в організації діаспорного життя українців Хорватії.

Ключові слова: громадське життя, діаспора, українці Хорватії, Товариство «Кобзар».

Activity of the Ukrainian Cultural and Educational Society “Kobzar” (City of Zagreb) in Organization of Life of Diaspora in Croatia

The article examines the public life of Ukrainians in Zagreb (Croatia) using the example of the activities of the Zagreb cultural-educational Society “Kobzar”, which for 50 years has been the main centre for organising diaspora events in the capital of Croatia and beyond. Over the years of its existence, it has conducted and continues to perform different kind of activities, to carry out their mission better — unification and preservation of Ukrainian community in the Balkans. The society was created in 1972 and was named Zagreb cultural and educational Society of Ruthenians and Ukrainians, and in 2012 it changed its name to the Ukrainian Cultural and Educational Society “Kobzar” of Zagreb.

The analysis includes a number of materials from Slavko Burda's own archive, the current chairman of the Society, and an interview with him. The research also used reports and informational materials from diasporic periodicals, in particular from the journals “Visnyk”, “Nasha Gazeta”, “Nova Dumka” and others. Active public figures of the Ukrainian diaspora in Zagreb were published in the columns of this periodical: Slavko Burda, Serhii Bura, K. Tlustenko, O. Filima, O. Maritynyuk and others. 50 years for a public organisation is quite an important date to evaluate its activities. Over the years of its existence, UCES “Kobzar” withstood many difficult challenges, starting from organisational changes and ending with the military conditions in which it had to work in.

Despite all the difficulties, the Society managed to regularly hold already traditional and start new cultural events. The Society often held such events together with other national (Ukrainian and not only) minorities of the Republic of Croatia. A large share of the Society's success depended on the activities of its president/chairman. For the last 30 years, UCES “Kobzar” was headed by Mr. Slavko Burda. Thanks to his energetic nature, and most importantly, his desire to popularize the Ukrainian language, culture, and spirituality, the Society implemented dozens of new projects. Thanks to people like Slavko Burda, Ukrainians abroad remain Ukrainians, and the Ukrainian State has reliable defenders of its interests in the world in them.

Keywords: public life, diaspora, Ukrainians in Croatia, «Kobzar» Society.

Серед низки громадських товариств українців Хорватії знакове місце посідає Загребське культурно-просвітне товариство «Кобзар» у м. Загреб. За роки свого існування воно вело і продовжує здійснювати різного плану заходи, не раз вдавалося до реорганізації структури, аби краще реалізувати свою місію — гуртування та збереження українства на Балканах. Товариство було створене у 1972 р. і отримало назву Загребське культурно-просвітне товариство русинів і українців, а у 2012 р. змінило назву на Українське культурно-просвітне товариство «Кобзар» м. Загреб (УКПТ). Загалом українці хорватської столиці мають добре облаштовані громадські інституції, які акумулюють навколо себе українську громаду. Для нас цікавим є зміст і види роботи, які сьогодні організовує Товариство, роль його лідерів у налагодженні діаспорного життя. Також варто з'ясувати, чи відбувалася трансформація громадського життя українців у Хорватії упродовж існування Загребського культурно-просвітнього товариства «Кобзар».

Для вивчення аносованих питань було залучено низку джерел. Найціннішими матеріалами є документи з особистого архіву голови Товариства «Кобзар» Славка Бурди та інтерв'ю з ним. Також у дослідженні було використано звіти та інформаційні матеріали з діаспорної періодики, зокрема з журналів «Вісник», «Наша газета», «Нова думка» та ін. На шпальтах цієї періодики друкувалися активні громадські діячі української діаспори Загреба: С. Бурда, С. Бура, К. Тлустенко О. Филіма, О. Маритинюк та ін. Серед дослідників, які писали про громадське життя українців у Хорватії та, зокрема, Загребі, варто згадати праці В. Крайцера (Krajcar V., 1997) і М. Нагірного (Нагірний М., 2020).

Метою статті є висвітлення ролі Українського культурно-просвітнього товариства «Кобзар» у становленні громадського життя українців Загреба.

За весь період свого існування Товариство мало лише три президенти, а саме: Маркіяна Ружицького, який очолював товариство упродовж 1972–1974 рр., Володимира Крайцера — 1974–1992 і Славка Бурду, який з 1992 р. й по нині керує організацією. Перший голова загребського товариства М. Ружицький розпочав свою громадську діяльність ще у міжвоєнний період. До Другої світової війни він брав участь у студентському русі. Згадуючи про М. Ружицького, Славко Бурда зауважував, що він був сімейною людиною, регулярно проводив зібрання у Товаристві, але у деяких більших акціях майже не брав участі. Натомість В. Крайцер був активним і мав багато ідей, спонукав Товариство до різнопланової роботи.

Зокрема, запросив Федора Лабоша написати першу історію про переселення русинів-закарпатців з Пряшівщини до Воєводини, а згодом і до Хорватії⁴¹⁸.

Власне, любов та приналежність до української культури стали основним важелем, які спонукали діаспорян до заснування Товариств русинів та українців Загреба. Ініціатива надійшла в 1971 р. від українських студентів, які на той час навчалися у вишах Загреба. Проте слід зазначити, що сплеск активності українців Хорватії став відголосом тодішніх політичних подій у регіоні, які увійшли в історію як «Хорватська весна». Вся прогресивна частина республіки піднялася на захист демократичних і національних цінностей. Українство підхопило ці тенденції також. У 1972 р. були проведені установчі збори Культурно-просвітнього товариства русинів і українців Загреба в приміщенні Міської ради на вулиці Прерадовичева, 23 (Krajcar V., 1997. S. 13). На зібранні було десь п'ятдесят осіб, які мали великий інтерес до створення Товариства. Тоді ж обрали керівництво організації: президентом — інженера Маркіяна Ружицького, віцепрезидентом — інженера Володимира Крайцера, секретарем — Бориса Гралоюка, скарбником — Габрієля Такача та інших членів Правління. Не маючи власного приміщення, команда почала активно працювати. Їх прихизили в Опатичках, Месничках, Головному Врбіку та ін. З великою вдячністю перші члени Товариства згадують людей, які щиро їм допомагали. Це, зокрема, Владо Костельник, Зорка Проданович, Божо Вукобратович, Маринко Груїч, Теодор Фріцкі та ін. З 1972 по 1974 рр. Товариства, як правило, працювали в будинку "Sutjeska" (Сутьєска) в Головному Врбіку. Раз на тиждень їм надавали кімнату на 30 осіб, проте в ній збиралося близько 70 (Burda S., 1997. S. 23). Тут організовувалися різні вечори, але найцікавішими були лекції про історію України, які читав доктор історичних наук Федір Лабош. У квітні 1974 р. Товариство переїхало в приміщення на вул. Долац, 1 у будинок «Чеська бесіда». Українську громаду там прийняли щиро і доброзичливо. За Товариством закріпили четвер, тому щочетверга тут працювали різні секції, організовані Товариством: музична, оркестрова, вокальна, драматична, поезії, шахова, спортивна тощо. Час від часу Загребське культурно-просвітне товариство русинів і українців організовувало спільні виступи з «Чеською бесідою». На таких вечорах українці співали чеські пісні, а чехи — русинські та українські. Завдяки панові Янку Чордашу та його доньці Блаженці члени Культурно-просвітнього товариства русинів і українців Загреба зв'язалися зі студентським гуртожитком «Сташа Єліч» на вул. Опатичкій та чоловічим гуртожитком у Рунаньїновій і разом

⁴¹⁸ Саган Г. Інтерв'ю з Славком Бурдою, записане 23.06.2022 р., м. Київ — Загреб (онлайн).

заснували танцювальний колектив, з яким виступали в Петрівцях, Міклушевцях, на Руському Керестурі на фестивалі «Червона троянда», брали участь в інших заходах.

У 1974 р. народилася ідея організувати бал за давніми українськими традиціями. І вже 15 березня 1974 р. провели перший русинсько-український бал Товариства в готелі «Спорт». Зала на першому поверсі була переповнена, діаспоряни мали великий інтерес та із захопленням долучилися до участі у святі. З того часу Товариство стало щороку організовувати традиційний бал, який пізніше отримав назву «русинсько-український вечір». Захід проводили в різних місцях, вибирали найзручніші: ресторан «Глобус» на ярмарку, готель «Інтернаціонал», готель «Панорама», в останні роки перед війною (1988–1991) у ресторані «Міський підвал» на площі Бана Йосипа Єлачича. На бал з'їжджалося десятки товариств з Воєводини, Срієма, Боснії: КМТ імені Тараса Шевченка, КМТ імені Якіма Гарді, КМТ імені Якіма Говля, КМТ Славонського Броду, КМТ Липовляни, КМТ імені Максима Горького (Krajcar V., 1997. S. 14). З великою радістю приймали на цих вечорницях оперних співаків та оркестри з України. Організація вимагала багато зусиль. Відповідальні особи дуже скрупульозно ставилися до всіх деталей заходу. Усі прагнули кожного разу організувати найкращий і найкрасивіший русинсько-український вечір. І, судячи з відгуків, це вдавалося.

Окрім цікавих і пізнавальних заходів, яких було чимало організовано, Товариство мало справлятися з іншими, не менш важливими справами. Великих зусиль потребувало фінансове забезпечення організації. Насправді матеріальне становище Товариства не завжди було найкращим, але від цього здебільшого залежала діяльність останнього. Допомога надходила від пересічних громадян, хорватського уряду, активних діаспорян та їхніх родин. Загалом Культурно-просвітньому товариству в Загребі вдавалося зберегти престиж русинсько-української громади Хорватії, активно здійснювалася культурна, політична та освітня діяльність. До роботи вдавалося залучити велику кількість українців, зусиллями яких зберігалася українська традиція і мова.

Одним із найтяжчих періодів для Товариства можна назвати час, коли виникла хвиля внутрішніх біженців упродовж першої половини 1990-х років, коли в регіоні на фоні югославської кризи розгорнувся широкомасштабний військовий конфлікт. Тоді члени Товариства створили Кризовий штаб і почали активно допомагати переміщеним особам з Вуковара, Петроваца й Міклушевців. Така діяльність дуже сильно сприяла консолідації громади і утвердження Товариства як авторитетної організації⁴¹⁹.

⁴¹⁹ Там само.

⁴²⁰ Burda S. Iz rada Kriznog staba Saveza 1991–1993. g. (1). *Нова думка*. 1998. № 105. С. 38.

Власне, 1990-ті роки хоч і були складними, проте стали переломними не тільки для Товариства, але й для подальшого розвитку і Хорватії, і всього постюгославського простору. На початку 1990-х років почали створюватися нові хорватські партії, відбулися перші багатопартійні вибори. Згодом був проведений референдум, на якому населення республіки одностайно проголосувало за суверенну і незалежну Республіку Хорватію, а отже, за свободу та демократію. Та вихід з Югославської федерації виявився не простим і після проголошення незалежності відбулося вторгнення ЮНА на територію Республіки Хорватія. Жахлива агресія принесла сотні жертв, руйнувань та незаконних дій проти хорватів і національних меншин, які проживали в Республіці. Масово переслідували людей, здійснювали так зване «етнічне очищення», під час якого несербів виселяли з будинків чи загалом з цілих населених пунктів. У такий спосіб звільняли простір для Великої Сербії. Паралельно було знищено сотні церков та пам'яток культури. Ліквідації підлягало все, що мало національне забарвлення.

На 1991 р. русини та українці опинилися на лінії фронту, в епіцентрі боїв. Воєнні дії охопили територію, де проживало 80 % представників української діаспори. Лише у Вуковарі за час облоги (86 днів) загинуло 132, поранено 270 осіб, у сербських концтаборах ув'язнено понад 300, вигнано з рідних місць 500 і втекло від переслідувань 100 русинів й українців. Загалом втратили серед української громади за час війни становили 3,5 % (тоді як за роки Другої світової війни — 2 %) (Нагірний М. Динаміка чисельності..., 2020. С. 163; Kiš M., 1995. S.18). У результаті хорватсько-сербської війни чисельність русинів і українців вкотре зменшилась — з 5,7 тис. (1991) до 4,3 тис. осіб (2001) (Нагірний М. Динаміка чисельності..., 2020. С. 163).

В умовах воєнного часу ускладнювалася, а інколи й не уможливлювалася, діяльність громадської організації українців і русинів. Координатором діяльності усіх організацій діаспори на території Хорватії ще з 1968 р. був Союз русинів і українців Хорватії (СРiУ), який розташовувався в зоні бойових дій, на території округу Вуковар. За таких обставин Союз не міг повноцінно працювати і 26 вересня 1991 р. у Загребі було прийнято рішення створити Кризовий штаб Союзу русинів і українців Хорватії.⁴²⁰ До його складу увійшло 11 представників української та русинської меншин. Очолив Штаб Василь Сікорський, заступником став Гавриїл Такач, секретарем — Славко Бурда. Після окупації частини Хорватії сербськими військами було сформовано територіальні (регіональні) кризові штаби у Загребі,

Славонському Броді й Осієку, а також призначено відповідальних за тимчасово окуповані території, на яких проживали русини і українці (Липовляни, Петровці, Міклушевці).

Культурно-просвітнє товариство українців і русинів Загреба стало основним організатором діяльності Кризового штабу в місті. Так, у вересні 1991 р. регіональне відділення Кризового штабу при Товаристві закликала громадськість, насамперед своїх членів, допомогти грішми, ліками, харчами, одягом, взуттям або якимось іншим способом біженцям і вигнанцям з територій Вуковара, Вінковця, Барані. На цей заклик відгукнулося чимало українців і русинів, у результаті чого зібрали 8 тис. хорватських динарів і передали їх у фонд біженців зі Східної Славонії. На осінь 1991 р. у столиці Хорватії згуртувалася величезна кількість біженців, які розташовувалися навіть у приміщенні Товариства. Усім їм надавали різнопланову допомогу, у тому числі інформаційну про стан справ у містах і селех, звідки вони прибували. Українсько-русинському товариству Загреба вдалося отримати й закордонну допомогу. Одна з перших надійшла з Австралії. Кризовий штаб у Загребі вирішив частину допомоги передати керівництву Крижевацького єпископату, а частину залізницею відправив кризовому штабу при культурно-мистецькому товаристві у Славонському Броді. Той, своєю чергою, передав вантаж місцевому відділенню Червоного хреста, який вже розподіляв допомогу між українцями й русинами, що перебували у скрутному матеріальному становищі (Нагірний М. Діяльність Кризового штабу..., 2020. С. 179).

З 1992 р. президентом Культурно-просвітнього товариства українців і русинів Загреба стає Славко Бурда. За свою віддану і жертвенну громадську роботу він має низку нагород, з-поміж яких найвищі відзнаки від урядів і президентів Республіки Хорватії та України. Зокрема, це орден хорватського трилиста (Хорватія) та орден «За заслуги» III ступеня (Україна).

До керівництва УКПТ українців і русинів Загреба пан Славко, як зазвичай, поставився надзвичайно відповідально, і це дало свої результати. Так, попри воєнні дії та інші негаразди економічного й політичного плану, в Хорватії упродовж 1992–1997 рр. за сприяння Славка Бурди як керівника УКПТ українців і русинів Загреба було відкрито шість русинських та українських літніх шкіл. Усі вони проходять в Загребі, що було пов'язано з питаннями безпеки. До війни школи організовувалися в Ермдті, Липовлянах, Борові, Славонському Броді та інших містах Хорватії.

Про першу літню школу, відкриту 1992 р. в учнівському гуртожитку в Дубраві (Загреб), Славко Бурда згадує так: «Йшла війна, майже усі місця компактного проживання нашої русинсько-української громади зазнавали щоденного обстрілу з боку сербського агресора... Учні з Каніжа та Славонського Броду того року до Загреба приїхало найбільше»⁴²¹. Серед них більшість була неукраїнці, та стурбовані батьки просили прийняти дітей до школи. Тут вони стали навчатися за традиційною програмою закладу, а також вивчати українську мову. Про свій досвід пан Славко говорив, що за шість років йому поталанило бути директором школи і він мав змогу безпосередньо впливати на розбудову програми усієї її діяльності. Також йому вдавалося успішно підтримувати русинсько-український дух. Він виховував у «дітях любов до рідного слова, запалював вогонь у серцях та рятував від забуття наші традиції та звичаї, навчаючи дітей і викладачів бути гордими за своє походження і свою культуру»⁴²².

Попри воєнні події та всі складнощі, які несе війна, українсько-русинська громада Хорватії вела дуже активне громадське життя. У ці складні часи регулярно проводилися вже традиційні та започатковувалися нові культурні заходи, на які збиралося разом кілька товариств із Загреба, Липовлян та Славонського Броду. Слід також зазначити, що у 1995 р. Товариство разом з іншими активними діаспорянами заснувало Центральну бібліотеку русинів та українців Республіки Хорватія. У 1993 р. українці Хорватії вперше в музеї «Міміара» відзначили 60-ту річницю Великого голоду 1932–1933 рр. в Україні. У Загребі вшанували невинних жертв, які загинули від цього злочину. З того часу щороку відбувається вшанування пам'яті, запалюють свічки та відправляють служби Божі в церквах, присвячені невинним жертвам Голодомору 1932–1933 рр. Вже тоді хорватському парламенту було запропоновано ухвалити декларацію, що осуджує Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид проти українського народу. Вперше цей злочин як геноцид проти українців осудив з трибуни хорватського парламенту депутат Марко Міланович Літре 27 листопада 2020 р. У своєму виступі він зазначив: «У світлі багатоміжних зв'язків та дружби між українцями та хорватами фракція хорватських сувереністів подала, відповідно до парламентської процедури, за ініціативою української національної меншини, свій запит про ухвалення Декларації, що засуджує Голодомор як геноцид проти українського народу». Наступного дня, 28 листопада 2020 р., у День пам'яті жертв Голодомору, Літре разом із українськими дипломатами долучився

⁴²¹ Особистий архів Славка Бурди. Загребська літня школа. 1997. А. 1.

⁴²² Там само. А. 2.

до жалобної акції біля пам'ятника Тарасові Шевченку в Загребі⁴²³.

5 грудня 2020 р. від імені всіх українців Хорватії Славко Бурда під час радіопередачі «Мультикультура» Першої програми Радіо Загреб звернувся до парламенту країни з проханням повторно включити до порядку денного питання осудження та визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом проти українського народу⁴²⁴. На жаль, до нині це питання в Республіці Хорватія не розв'язане. На сьогодні офіційно визнали Голодомор 1932–1933 рр. в Україні геноцидом українського народу 19 держав і понад 10 країн офіційно осудили цей злочин як акт винищення людства, вчинений тоталітарним сталінським режимом або вшанували пам'ять його жертв⁴²⁵.

До нових ініціатив Товариства у середині 90-х років ХХ ст. належить створення при Культурно-просвітньому товаристві русинів та українців Загреба танцювального колективу, хору та вокально-інструментального ансамблю «Кобзар». Аби посилити мистецький рівень роботи творчих колективів Товариства, у 1994 р. запросили професійних експертів з України — хореографа Тадея Ріф'яка зі Львова та диригента Тараса Стінкового із Чернівців. Завдяки їм Товариство Загреба в 1995 р. взяло участь у міжнародному фольклорному фестивалі в Загребі. Також почали їздити до Словаччини на фестиваль Союзу русинів та українців Словацької Республіки, до Свидника на Фестиваль духовної пісні у Сніні. Паралельно Товариство дбало і про підготовку своїх кадрів. З цією метою в Україні на студіях перебувало троє студентів: Звонко Костельник, Славіца Паньків та Таня Ласек, а Оксана Тимко навчалася в аспірантурі Ужгородського національного університету.

Тісна співпраця українців Хорватії з посольствами й дипломатичні контакти між Україною та Хорватією (Посольство Хорватії працює в Україні з 1992 р., а України в Хорватії — з 1995 р.) сприяли розгортанню загалом широких зв'язків між країнами. Так, у 1995 р. зусиллями Славка Бурди до України на гастролі поїхало два хорватські мистецькі колективи «Железничар» та «Хорватія», які виступили у Львові, Моршині, Трускавці, смт. Шкло. У свою чергу до Хорватії приїжджає ансамбль танцю «Юність», хор «Боян» та ін.⁴²⁶

У 1998 р., після реінтеграції Східної Хорватії у адміністративну територію Хорватської дер-

жави, пану Славку Бурді вдалося організувати культурний захід русинів та українців Хорватії «Петровацький дзвін». Спонсором події був президент Республіки Хорватія Франьо Туджман, від його імені у заході взяв участь прем'єр-міністр уряду Франьо Грегоріч. Цей мистецький фестиваль відіграв значну консолідуючу роль, яка у повоєнний час була надзвичайно необхідна, аби мобілізувати зусилля української та русинської громад Хорватії для включення в активне діаспорне життя.

Культурно-просвітнє товариство русинів і українців Загреба не раз ініціювало спільні заходи з іншими інституціями. Зокрема, на початку 2003 р. до 280-го ювілею від дня народження видатного українського філософа-просвітителя, письменника Григорія Сковороди відбувся захід вшанування творчості великого українця. Товариство разом з кафедрою української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету та Посольством України в Республіці Хорватія у приміщенні Центральної бібліотеки русинів і українців Республіки Хорватія провели запланований вечір, приурочений Григорію Сковороді. З цієї нагоди присутніх привітав посол України в Хорватії Віктор Кирик. Від імені організаторів вітав голову Голова Культурно-просвітнього товариства русинів і українців Загреба пан Славко Бурда⁴²⁷.

Восени 2003 р. всередині українсько-русинської громади м. Загреба визріла ситуація, яка підштовхувала до змін в діаспорному середовищі. Ініціатором таких зрушень виступив голова Культурно-просвітнього товариства русинів і українців Загреба Славко Бурда, який нещодавно був обраний представником української національної меншини у Раді міста Загреба. З цією метою у приміщенні Товариства 9 вересня 2003 р. були проведені збори керівників і членів українських громадських організацій Хорватії. На робочому засіданні зібралися представники Координації жінок при Греко-католицькій церкві, керівники і члени культурно-просвітніх товариств міста Загреба і Хорватії, діячі вокально-інструментального ансамблю «Кобзар», завідувачка Центральної бібліотеки русинів і українців та представники української молоді.

У результаті тривалих дискусій громада дійшла до висновку про те, що змінити ситуацію, що склалася, може відновлення української школи,

⁴²³ У парламенті Хорватії ініціювали декларацію про визнання Голодомору геноцидом. URL: <https://novynarnia.com/2021/03/12/u-parlamentu-khorvatiyi-initsiyuvaly-deklaratsiyu-pro-vyznannya-holodomoru-henotsydom/>.

⁴²⁴ Українці Хорватії просять парламент повернути на розгляд питання про визнання Голодомору геноцидом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3152962-ukrainci-horvatii-prosat-parlament-povernuti-na-rozgrad-pitanna-pro-viznanna-golodomoru-genocidom.html>.

⁴²⁵ Міжнародне визнання Голодомору. URL: <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ca/holodomor-remembrance/holodomor-international-recognition>.

⁴²⁶ Саган Г. Інтерв'ю з Славком Бурдою, записане 23.06.2022 р., м. Київ — Загреб (онлайн).

⁴²⁷ Тлустенко К. 80 років від дня народження Григорія Сковороди. *Наша газета*. 5 січня 2003 р. № 8. С. 7.

де могли б навчатися не тільки діти, але й дорослі. Такий заклад у Загребі працював завжди, отже перед громадою постало питання про відновлення колишньої традиції. Відразу на зборах було окреслено конкретні кроки з реалізації задуманого плану. Першим етапом на шляху відновлення школи став збір інформації. Організаційному комітету потрібно було скласти списки майбутніх учнів Загреба (дітей і дорослих), з'ясувати рівень їхнього знання української мови та найзручніший час для відвідування школи, знайти приміщення для занять. Розробку цієї частини програми було доручено пану Славку Бурді, якому допомагали майбутні вчительки школи пані Олександра Бачич і пані Ірина Праніч.

Після цього присутні на зборах окреслили ще одне важливе питання: як зробити так, щоб їхні діти і молодь разом з культурою тієї держави, яка сьогодні є для діаспорян рідною, однаково шанували спадщину своїх предків з далекої Прабатьківщини. Усі ці завдання поклалися на Об'єднання українців міста Загреба, яке мало б ознайомити з культурою українського народу хорватською мовою, організувати свою вебсторінку, де розміщувалася б уся інформація про заходи української громади Загреба. Розробку програми діяльності центру взяла на себе завідувачка Центральної бібліотеки русинів і українців, а комп'ютерну підтримку мав організувати пан Ігор Гочур. На керівника ансамблю «Кобзар» пана Горана Нідогона покладалася підготовка мистецької частини програми, відповідальним за роботу з молодіжною спільнотою призначили пана Віктора Филіма. Попри те, що пани Олекса Павлешин і Василь Сікорський були відсутні на зборах, їм все ж було вирішено запропонувати взяти на себе розробку програми з інформування про життя української національної меншини у пресі, на радіо й телебаченні. Також на засіданні було обрано організаційну комісію у складі: Славка Бурди, Йосифа Шагадина, Тані Шагадин, Зденко Канюга, Олега Гралюак, Миколи Юриста, Ігоря Гочура, Романа Біляка, Олександра Бачича, Ірини Праніч та Омеляна Шуманського. За 30 днів вона мала розробити Статут нового «Об'єднання», зробити відповідні документи і скликати організаційне засідання, на якому проголосити утворення нової юридичної особи, прізвища її засновників, кількість членів і склад керівного органу⁴²⁸.

Наміри активізувати діаспорне життя, відновити вже дієві проекти знайшли відображення у подальшій роботі пана Славка Бурди, якого в 2004 р. було обрано головою Союзу русинів та українців Республіки Хорватія. Тож він із завзяттям взявся до роботи, здійснив деякі реформи,

активізував діяльність у школах, оживив роботу з питань інформації та видавничої справи, посилив роботу з радіо та діяльність культурних товариств, культурних заходів столиці й Хорватії загалом. Також було засновано кілька нових товариств, яких на кінець каденції пана Славка в 2008 р. існувало 13⁴²⁹. Активна робота останнього була помічена в Україні. Тож цілком заслужено у 2006 р. під час IV Форуму українців у Києві Президент України Віктор Ющенко з нагоди 15-ї річниці незалежності України вручив Славку Бурді орден «За заслуги» III ступеня.

Осінь 2004 р. для України та українців в діаспорі увійшла в історію як боротьба за демократію, свободу вибору, торжество європейських цінностей. Тоді в нашій країні відбулася відома в історії «Помаранчева революція» — масові протести, мітинги, пікети, страйки та інші акти громадянської непокори, організовані й проведені прихильниками Віктора Ющенка, основного кандидата від опозиції на президентських виборах у листопаді-грудні 2004 р. Стурбована напруженою політичною ситуацією в Україні, українська діаспора в Хорватії через Посольство України в Республіці Хорватія надіслала відкритий лист відповідним інституціям України. Лист, якого від імені громадських товариств та багатьох осіб з різних країв Хорватії (що підписалися на додатку) підписали пани С. Бурда й А. Павлишин, було адресовано президенту України, Верховній Раді України, Кабінету міністрів України, Міністерству закордонних справ України та Посольству України у Республіці Хорватія. Перед тим, як лист був вручений представникам посольства, його зачитали перед спільнотою в приміщенні КПТ русинів і українців Загреба. Зокрема, у ньому зазначалося, що Українська діаспора Хорватії як одна з найстаріших українських діаспор приєднується до голосу протесту українського народу та міжнародної спільноти, виражаючи серйозне занепокоєння численними порушеннями виборчого закону України, як і масовими порушеннями прав українських громадян під час другого туру виборів президента України. Ці порушення закону про вибори жодним чином не узгоджуються з міжнародним законодавством і європейськими стандартами демократії. «Українська діаспора Хорватії, — йшлося в листі, — висловлює свою підтримку вибору українського народу згідно з законом і засуджує виявлені фальсифікації та маніпулювання виборчим процесом. Підтримуємо рішення Верховної Ради України у висловленні недовіри Центрвиборчкому України та закликаємо владу використати усі свої конституційні повноваження під час виправ-

⁴²⁸ Глушенко К. Робоче засідання представників української національної меншини міста Загреба. *Наша газета*. 2 листопада 2003 р. № 16. С. 4.

⁴²⁹ Саган Г. Інтерв'ю з Славком Бурдою, записане 17.06.2022 р., м. Київ — Загреб (онлайн).

лення помилок, виявлених на виборах. Ми, як українська діаспора Хорватії, яка мала нещастя постраждати в нещодавній війні на цих теренах, особливо апелюємо до влади та всіх інституцій України, як і до усіх учасників актуальних виборчих подій, про повне дотримання демократичних норм і прав людини та абсолютне запобігання застосуванню сили проти власного народу. Слава Україні!»⁴³⁰

З ініціативи Славка Бурди 18 листопада 2005 р. в Центральній бібліотеці Загреба у рамках традиційної Літературної п'ятниці відбулася зустріч Павла Головачка, поета, письменника, гумориста, літературного і релігійного діяча, з шанувальниками української літератури. Вела вечір керівниця Літературних п'ятниць Дуня Шверко, яка є працівником міністерства культури Республіки Хорватія. З головною доповіддю виступив пан Славко. Він розповів про життєвий шлях П. Головачука та представив три його книжки, які видав автор за власні кошти протягом останніх п'яти років⁴³¹.

У 2008 р. українсько-русинська спільнота Хорватії урочисто відзначила 40-ву річницю Союзу русинів та українців Республіки Хорватія. Президент Республіки Хорватія Степан Месіч був найповажнішим гостем на урочистому засіданні в хорватському Домі у Вуковарі⁴³².

Культурно-просвітне товариство русинів та українців Загреба до 2012 р. працювало у складі Союзу русинів та українців Республіки Хорватія. Після цього року вже не мало сенсу діяти в цій організації: новий голова нав'язав свою волю, що змусило Товариство покинути останню. Тим часом у самому КПТ українців та русинів Загреба відбувся розкол. Русини та частина українців залишили організацію. Перші заснували своє товариство в Загребі. Українці, які вийшли з КПТУ, разом з іншими українцями створили Українську громаду міста Загреба. У КПТ українців та русинів Загреба не залишилося вибору, і вони були змушені змінити назву товариства на Українське культурно-просвітне товариство «Кобзар» і приєднатися до Української громади Республіки Хорватія⁴³³.

Структурні зміни, викликані амбіціями окремих діаспорян, не вплинули на подальшу діяльність тепер вже Українського культурно-просвітнього товариства «Кобзар». Як і раніше, члени останнього організували низку заходів і дбали

про насичене діаспорне життя українсько-русинської громади Загреба і Хорватії загалом.

Діяльність Товариства здебільшого спрямовувалася на підтримку низки проєктів, які популяризували українську культуру. Так, до 20-ї річниці взаємного визнання Республіки Хорватія та України в Загребі була видана книжка «Слов'янська збірка — Україна». Автор Сергій Бурда у своїй праці об'єднав відомі елементи української культури, наголосивши на тому, що Україна — це специфічна «слов'янська збірка, в якій представник будь-якої групи слов'ян зможе знайти частинку себе»⁴³⁴. Окрім українського товариства «Кобзар» із Загреба, проєкт підтримала Рада з питань національних меншин Республіки Хорватія і Українська громада Республіки Хорватія. Перша презентація книжки відбулася в Осієку в рамках проведення VI Центральної маніфестації українців Республіки Хорватія.

Кінець 2013 р. — початок 2014 р. розпочав новий, трагічний виток історії для України, а отже і для нашої діаспори в Хорватії, яка з болем сприймала всі ці події, що розгорталися на історичній батьківщині. Спочатку Євромайдан, а потім російська агресія приковували увагу діаспорян до щоденних новин з України. А вже 5 березня 2014 р. українська громада організувала в Загребі мирну демонстрацію проти втручання Росії в Україну та окупації Криму. Протест відбувся на головній площі хорватської столиці — Бана Йосипа Єлачича. Демонстранти пройшлися вулицями Загреба і рушили до посольства Росії, де провели акцію протесту, на яку з'їхалися учасники з усієї Хорватії⁴³⁵.

За ініціативою українців Загреба (і власне, великі зусилля до цього доклало УКПТ «Кобзар») 21 травня 2015 р. у столиці Хорватії, неподалік від вул. Українська, відкрили пам'ятник Тарасові Шевченку. Важливість цієї події і для Хорватії зокрема засвідчує той факт, що урочисту церемонію відкриття пам'ятника провів мер Загреба Мілан Бандич. Окрім нього на відкритті виступав колишній посол Республіки Хорватії в Україні Джуро Відмарович, голова Світової координаційної ради українців Михайло Ратушний, посол України в Республіці Хорватії Олександр Левченко, колишній президент Хорватії Степан Месіч, представники українських організацій Хорватії⁴³⁶. Варто зазначити, що планувалося відкриття

⁴³⁰ Президентські вибори в Україні, події та відкритий лист української діаспори в Хорватії. *Наша газета*. 5 грудня 2004 р. № 10 (27). С. 1, 6.

⁴³¹ Семенюк М. Літературний вечір Павла Головачука. *Бюлетень представника української національної меншини міста Загреба*. 2005. № 4. С. 7–8.

⁴³² Саган Г. Інтерв'ю з Славком Бурдою, записане 17.06.2022 р., м. Київ — Загреб (онлайн).

⁴³³ Там само.

⁴³⁴ Мартинюк О. Вийшла з друку нова книга «Слов'янська збірка — Україна». *Vjesnik/Visnik*. 2013. № 10 (жовтень). С. 10.

⁴³⁵ Саган Г. Інтерв'ю з Славком Бурдою, записане 17.06.2022 р., м. Київ — Загреб (онлайн).

⁴³⁶ Криницький В. У Загребі відкрили пам'ятник Тарасу Шевченку. *Український простір*. URL: <https://web.archive.org/web/20150602003544/http://ukr-net.info/13261/>.

пам'ятника на березень 2014 р. з нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка, проте трагічні події в Україні змусили відкласти захід на рік.

Плідною була видавнича діяльність Товариства у 2017 р. Сергій Бурда підготував книжку «Козацькі війни за незалежність України». Працю було видано спільними зусиллями УКПТ «Кобзар» і Хорватсько-українським товариством⁴³⁷. Також вийшла брошура «Голодомор 1932-33», у якій йшлося про маловідомі сторінки історії страшної трагедії⁴³⁸. Наприкінці року Товариство презентувало ще одну книжку — «Отець Григорій Біляк і його родина» авторів Романа і Стефки Біляків⁴³⁹.

З-поміж найяскравіших подій у 2019 р. варто пригадати презентацію у УКПТ «Кобзар» книжку Павла Головчука «Спогади про життя українців в Боснії та Хорватії». Також до 205-ї річниці Тараса Шевченка Товариство видало книжку Сергія Бурди «Українське відродження». Окрім традиційних заходів, які УКПТ «Кобзар» проводив щорічно, наприкінці року, 20 грудня 2019 р., в Загребі відбувся круглий стіл на тему «Зустрічі старих та нових міграцій напередодні 120-ї річниці переселення українців до Хорватії». Зібрання модерував голова Товариства Славко Бурда. На круглому столі було акцентовано увагу на основних складових святкування майбутнього ювілею.

У 2020 р. українці Хорватії, як і вся світова спільнота, зіткнулися з новими реаліями, викликаними пандемією коронавірусу. Окрім цього ще додалися проблеми, спричинені землетрусом у Загребі. Це призвело до часткового переформування діяльності УКПТ «Кобзар». Загалом більшість заходів почала проводитися в онлайн-режимі. У 2021 р. продовжувалися карантинні обмеження і добра половина року була наповнена переважно онлайн-заходами, які мали як регіональний, так і міжнародний масштаби. Найбільшою подією з діяльності Товариства у 2021 р. стала 14-та маніфестація культури українців Хорватії з нагоди 120-ї річниці переселення українців до Хорватії та 30-ї річниці незалежності України, для підготовки якої було витрачено багато зусиль і часу. Загалом маніфестація проходила чотири дні (6.10.21 — 9.10.21) і мала насичену культурно-наукову програму. У перший день відбулася презентація 3-ї та 4-ї книжок «Українці Хорватії: матеріали та документи», під час якої виступили науковці з України, Італії, Сербії та Хорватії, праці, яких було опубліковано у цих виданнях. Ще

однією цікавою і важливою науковою складовою 14-ї маніфестації культури українців Хорватії стала міжнародна наукова конференція з нагоди 120-річчя переселення українців до Хорватії. Мистецька частина була представлена урочистим концертом, який відбувся у Загребі. Крім того, у кафедральному соборі Св. Трійці (Крижевці) було відкрито мурал «Посвята Київській Русі», який нині прикрашає інтер'єр цього головного храму Крижевацької єпархії та всіх греко-католиків Хорватії, Боснії і Словенії. Варто наголосити, що загальним успіхом святкування 120-річчя переселення українців до Хорватії стала участь Посольства України в Республіці Хорватія, Української громади та всіх інших українських установ й організацій республіки. Важливою також була присутність посланців Президента Республіки Хорватія, Хорватського парламенту, Уряду Республіки Хорватія та представників міста Загреб.

На жаль, успішна робота «Кобзаря» за останні два роки через заздрощі викликала критику і поширення неправдивої інформації про діяльність останнього з боку інших українських товариств. Усе це завершилося тим, що жоден із членів товариства «Кобзар» не висувався та не обирався до окремих комітетів Української громади. Крім того відбулося виключення його членів із кореспонденції українського журналу «Вісник» з метою заборонити видання книжок, які є засадничою основою в діяльності «Кобзаря» у Загребі. Через ці обставини у 2022 р. Загребське товариство представило незалежну програму роботи та звернулося з проханням про фінансову підтримку з державного бюджету через Раду в справах національних меншин Республіки Хорватія⁴⁴⁰.

З 2022 р. УКПТ «Кобзар» у Загребі також почало видавати власний журнал «Слово Кобзаря», який виходить раз у квартал. Журнал має на меті інформувати своїх читачів про діяльність Товариства, а також про заходи, організовані іншими українськими установами й організаціями у Загребі та Хорватії. Випуски також містять останні новини та важливі події з України, Європи й світу, пов'язані з українською діаспорою. Головний редактор журналу — Славко Бурда, разом з яким над випуском «Слова Кобзаря» працює колектив професіоналів: Єлисавета Батинич, Сергій Бурда, Етна Нікич і Крістіян Доброслав Зузія.

У новому журналі вміщено дуже багато інформації про події в Україні, які розповідають про війну, що загострилася 24 лютого 2022 р. з почат-

⁴³⁷ Burda S. U Zagrebu tiskana knjiga «Kozacki ratovi za nezavisnost». *Vjesnik/Vіsник*. 2017. № 8 (серпень). С. 9.

⁴³⁸ Звіт про виконання плану та програми Української громади Республіки Хорватія. XI Світовий Конгрес українців. Звіти. 2013–2018 (за період від 1 серпня 2013 року до 30 серпня 2018 року) <https://www.ukrainianworldcongress.org/wp-content/uploads/2022/06/2018-knyzhka-zvitiv-xi-sku.pdf>.

⁴³⁹ Бурда С. Презентація нової книги «О. Григорій Біляк і його родина» авторів Романа і Стефки Біляк. *Vjesnik/Vіsник*. 2017. № 12 (грудень). С. 15.

⁴⁴⁰ Огляд роботи та діяльності УКПТ «Кобзар» Загреб за минулий рік. *Слово Кобзаря*. 2022. № 1. С. 2–3.

ком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Також журнал висвітлює активну позицію осудження війни і Товариством, і всіма українцями Хорватії загалом.

50 років для громадської організації є досить важливою датою, аби оцінити її діяльність. УКПТ «Кобзар» за роки свого існування витримало багато складних моментів, починаючи від організаційних змін і закінчуючи воєнними умовами, у яких доводилося працювати. Попри всі складності Товариству вдавалося регулярно здійснювати вже традиційні та започатковувати нові культурні заходи. Часто такі події «Кобзар»

організував разом з іншими національними (українськими і не тільки) меншинами Республіки Хорватія. Значна частина успіху Товариства залежала від діяльності його президента/голови. Останні 30 років УКПТ «Кобзар» очолював пан Славко Бурда. Дякуючи його енергійності, а найголовніше — прагненню популяризувати українську мову, культуру, духовність — Товариство реалізувало десятки нових проєктів. Завдяки таким людям, як Славко Бурда зарубіжні українці залишаються українцями, а Українська держава в їхній особі має надійних захисників своїх інтересів у світі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Burda S. Kronoloski prikaz rada i djelatnosti KPD rusina i ukrainaca Zagreba u proteklih 25 godina / Kulturno-prosvjetno drustva rusina i ukrainaca. Zagreb 1972–1997. Zagreb, 1997. S. 23–60.
- Kiš M. Republika Hrvatska i hrvatski Rusini i Ukrajinci i danas se bore protiv fašizma. *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991–1995)*. Zagreb, 1995. S. 15–20.
- Krajcar V. 25 Kulturno-prosvjetno drustva rusina i ukrainaca Zagreba. *Kulturno-prosvjetno drustva rusina i ukrainaca Zagreb 1972–1997*. Zagreb, 1997. S. 13–22.
- Нагірний М. Динаміка чисельності русинів та українців Хорватії у ХХ ст. *Українці Хорватії. Матеріали та документи, наукові праці та статті*. Кн. 2. Загреб, 2020. С. 158–168.
- Нагірний М. Діяльність Кризового штабу русинів та українців Хорватії (1991–1993). *Українці Хорватії. Матеріали та документи, наукові праці та статті*. Кн. 2. Загреб, 2020. С. 175–182.

REFERENCES

- Burda, S. (1997). Kronoloski prikaz rada i djelatnosti KPD rusina i ukrainaca Zagreba u proteklih 25 godina. *Kulturno-prosvjetno drustva rusina i ukrainaca Zagreb 1972–1997* (pp. 23–60), Zagreb [in Croatian].
- Kiš, M. (1995). Republika Hrvatska i hrvatski Rusini i Ukrajinci i danas se bore protiv fašizma. *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991–1995)* (pp. 15–20), Zagreb [in Croatian].
- Krajcar, V. (1997). 25 Kulturno-prosvjetno drustva rusina i ukrainaca Zagreba. *Kulturno-prosvjetno drustva rusina i ukrainaca Zagreb 1972–1997* (pp. 13–22), Zagreb [in Croatian].
- Nahirnyi, M. (2020) Dynamika chyselnosti rusyniv ta ukraintsiv Khorvatii u XX st. [Dynamics of the Number of Ruthenians and Ukrainians in Croatia in the 20th century]. *Ukrajntsi Khorvatii. Materialy ta dokumenty, naukovi pratsi ta statti* (Vol. 2, 158–168), Zagreb [in Ukrainian]
- Nahirnyi, M. (2020). Diiialnist Kryzovoho shtabu rusyniv ta ukraintsiv Khorvatii (1991–1993) [Activities of the Crisis Staff of Ruthenians and Ukrainians in Croatia (1991–1993)]. *Ukrajntsi Khorvatii. Materialy ta dokumenty, naukovi pratsi ta statti* (Vol. 2, 175–182), Zagreb [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 09.10.2022 р.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)